

УДК 347.95

Р.О. ГАВРІК, Хмельницький університет управління та права

НЕЗМІННІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАКОННОЇ СИЛИ РІШЕННЯ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ

Ключові слова: цивільний процес, судове рішення, законна сила, незмінність судового рішення, заочне рішення, судовий наказ, окреме провадження

Однією із гарантій забезпечення правової визначеності, елементом стабільності рішення суду та законної сили рішення суду є його незмінність. Відповідно до ч.2 ст.218 Цивільного процесуального кодексу (далі - ЦПК) України суд, який ухвалив рішення, після його проголошення, не має права його змінити або скасувати. Така властивість рішення суду у теорії цивільного процесу отримала назву "незмінність рішення суду". Хоча окремі автори дещо по-іншому трактують це поняття. Так, М.А. Гурвічем незмінність ототожнено із виключністю та неспростовністю [1, с.146], В.В. Комаровим [2, с.258] та О.В. Шиманович [3, с.99] - із неспростовністю.

Слід визнати, що незмінність рішення суду виступала предметом досліджень багатьох українських та російських науковців, які, досліджуючи сутність та ознаки судового рішення, не могли обійти увагою і незмінність як одну із його властивостей. Серед останніх дослідників слід назвати Ю.В. Білоусова, В.В. Комарова, В.І. Тertiшнікова, С.Я. Фурсу, С.І. Чорнооченко, О.В. Шиманович, М.Й. Штефана та інших українських вчених. Як правило, такі дослідження здійснювались у контексті законної сили рішення суду - як її елементу, правового наслідку або властивості, яка пов'язана із законною силою. При цьому предметом дослідження здебільшого виступають лише рішення суду, залишаючи поза увагою інші

форми судових рішень, а також особливості реалізації незмінності в окремому провадженні, що не в останню чергу обумовлено тим, що окремі інститути взагалі не були відомі цивільному процесуальному законодавству.

Метою статті є узагальнення висновків теорії цивільного процесуального права щодо незмінності рішення суду, з'ясування його місця щодо законної сили рішення суду, дослідження винятків із правила незмінності рішення суду, визначення ознак незмінності щодо різних форм судових рішень.

Науковою новизною виступає визначення співвідношення понять "незмінність рішення суду" та "законна сила рішення суду", місця незмінності рішення суду у змісті законної сили рішення суду, виділення виключень із принципу незмінності рішення суду, особливостей набуття властивості незмінності окремими формами судових рішень.

Незмінність та законна сила: співвідношення понять. Одностайності щодо сутності властивості незмінності рішення суду, її місця та співвідношення із законною силою цього немає вже в перших дослідженнях рішення суду, що здійснювались наприкінці XIX ст. - початку XX ст.

Так, Є.В. Васьковський вносить незмінність¹ у зміст формальної законної сили, пов'язує незмінність із остаточністю рішення [4, с.436-437], тобто неможливістю його зміни або скасування. Дослідження незмінності в рамках законної сили рішення суду здійснювалось також А.Х. Гольмстеном [5].

Є.О. Нефедьєв використовує термін "незмінність" для позначення неможливості зміни або скасування ухваленого і проголошеного рішення тим судом, який його ухвалив. Незмінність рішення суду він розглядає паралельно із поняттям "законна сила рішення суду", однак не виводить вичерп-

¹ У розумінні неможливості зміни або скасування рішення суду тим судом, який його ухвалив. Власне термін "незмінність", так само як і неспростовність та виключність ним не використовується.

ний перелік елементів законної сили, а тільки правові наслідки набрання рішенням законної сили [6, с.325-327]. Остання ним пов'язується із досягненням "твердості" рішення суду, тобто неможливості його перегляду, а також із досягненням остаточного визначення правовідносин між сторонами, тобто правової визначеності. Відповідно у зміст законної сили рішення суду можна було б ввести ті елементи, які приводять до "твердості" рішення та правової визначеності, у тому числі і незмінності. Водночас поза предметом дослідження залишився зміст законної сили.

Це ж стосується дослідження авторів Народної енциклопедії, які, пов'язуючи законну силу рішення суду із її правовими наслідками, дають визначення законної сили як того, що рішення не може бути ні скасоване, ні змінене, не може бути нового розгляду справи між тими ж сторонами про той же предмет та рішення, яке ухвалене, обов'язкове для всіх судів та осіб в державі [7], яке дозволяє внести у її зміст і незмінність, оскільки вона, як і неспростовність, означає неможливість зміни рішення суду, однак не судом вищої інстанції через процедуру оскарження, а судом, який ухвалив це рішення за ініціативою учасників процесу або за власною ініціативою.

Представники радянської теорії цивільного процесу, переважно ототожнюючи законну силу рішення суду із правовими наслідками набрання рішенням законної сили, розглядали незмінність паралельно із законною силою, не вносячи у зміст останньої неможливість зміни рішення судом, що ухвалив це рішення. Однак обґрунтування цього здійснено не було.

М.А. Гурвіч, критикуючи М.Б. Зейдера за внесення ним незмінності у зміст законної сили як окрему властивість рішення суду, використовує незмінність лише як правовий наслідок неспростовності та виключності, вважаючи, що їх сукупність і зумовлює незмінність або законну силу рішення суду [1, с.139-140]. Однак незмінність (у розумінні

стабільності рішення, неможливості внесення у нього змін, що спричиняють зміну змісту рішення) рішення суду проявляється не тільки у неможливості зміни або скасування рішення судом апеляційної чи касаційної інстанції у порядку апеляційного чи касаційного оскарження, але й неможливості його зміни або скасування й судом першої інстанції, у тому числі тим, що ухвалив дане рішення. Без існування норми про неможливість такого перегляду рішення стабільним бути не може, і про його законну силу як органічну єдність його реалізованості, забезпеченої стабільністю рішення, і стабільності рішення, казати не можна. Тим більше не можна говорити про незмінність як про похідну властивість від неспростовності та виключності, оскільки виникає вона раніше за них. Також М.А. Гурвічем ігнорується можливість зміни або скасування рішення судом, який його ухвалив, незалежно від подання заяви особами, які брали участь у справі.

Тому незмінність у розумінні неможливості його зміни чи скасування судом, що його ухвалив, необхідно вважати елементом законної сили. Елементом законної сили рішення суду називають незмінність зокрема М.Й. Штефан [8, с.421], Ю.В. Білоусов [9, с.182], М.Б. Зейдер [10, с.119], О.О. Князев [11, с.63], якими законна сила розумілася як правова якість (властивість), тобто як сукупність окремих правових властивостей, які у своєму зв'язку забезпечують стійкість рішення суду та його реалізацію, відповідно цим і обґрунтовувалася наявність у змісті законної сили незмінності рішення суду.

При цьому лише М.Б. Зейдер продовжує тезу про тотожність законної сили та правових наслідків її набуття, однак вирішує це питання називаючи єдиним наслідком загальнообов'язковість, а інші (у тому числі незмінність) виводячи з неї. Однак у цьому випадку виникає суперечність - незмінність розглядається як наслідок набрання рішенням суду законної сили, однак виникає раніше, що й дає змогу М.А. Гурвічу критику-

вати тезу М.Б. Зейдера про незмінність як елемент законної сили рішення суду.

Дійсно, моменти набрання рішення суду законної сили та виникнення у рішення суду властивості незмінності - різні. Незмінним рішення суду стає ще до набрання ним законної сили, звідки робиться висновок, що у зміст законної сили рішення суду його вводити не можна. Для представників радянської теорії цивільного процесу, які ототожнювали законну силу рішення суду із його правовою дією, і відповідно законну силу - із правовими наслідками набрання рішенням суду законної сили, дана позиція вважалася правильною. Однак зважаючи на спірність ототожнення законної сили і її правових наслідків, ця аргументація щодо заперечення внесення незмінності у зміст законної сили, також втрачає свою відповідність.

Така позиція про незмінність, як ознаку рішення суду, яка не є елементом законної сили, є основною для теорії російського цивільного процесу, серед представників яких лише В.В. Ярков та Ю.К. Осіпов обережно називають незмінність серед передумов стійкості рішення суду, не згадуючи його серед елементів законної сили [12, с.338; 13, с.302].

Виняток становить дисертаційне дослідження О.О. Князева, в якому автор доводить свою позицію щодо визначення незмінності у зміст законної сили рішення суду [11, с.63].

Як зазначає О.О. Князев, усі властивості рішення суду взаємопов'язані і усі вони повинні зберегти рішення у постійному вигляді, зробити його остаточним, стійким, стабільним. Мотивом внесення неспростовності та виключності у зміст законної сили рішення суду як правило вважалось забезпечення його стійкості та реалізації, усунення невизначеності у змісті, обсязі або у самому існуванні правовідносин, констатація, що усі факти та правовідносини у спорі встановлені остаточно, забезпечення його незмінності.

Однак такі цілі ухвалення рішення і набрання ним чинності, без забезпечення незмінності рішення, у тому числі від посягання на цю незмінність суду, що ухвалив це рішення, досягнуті не будуть.

Якщо суд може в будь-який момент за власною ініціативою, або за ініціативою особи, яка бере участь у справі, скасувати або змінити своє рішення, то втрата через певний час особою, що брала участь у справі, права на апеляційне оскарження, та встановлена законом неможливість пред'явлення тотожного позову, не досягнуть своєї мети - забезпечення правової визначеності, стійкості рішення суду та його реалізації, через зловживання особами, які брали участь у справі, своїми процесуальними правами. У цьому випадку стійкість рішення суду, правова визначеність опиняється під загрозою через зловживання самого суду, навіть якщо така зміна або скасування обумовлена заявою однієї із сторін, оскільки в такому разі порушуються права іншої сторони.

Відповідно якщо розуміти призначення законної сили рішення суду саме у забезпеченні правової визначеності, то потрібно визнати, що статичний елемент законної сили рішення суду (стабільність рішення) не вичерпується виключністю та неспростовністю.

Щодо різних моментів у часі виникнення у рішення суду таких правових властивостей, як стабільність та незмінність, то це лише пояснює те, що незмінність є самостійною ознакою рішення суду, яка у сукупності із неспростовністю та виключністю, утворює таку правову властивість рішення як його стабільність, забезпечує стійкість його положень та правову визначеність.

Як зазначає О.О. Князев, раніше цивільне процесуальне законодавство передбачало набрання рішенням суду законної сили негайно, і відповідно момент набуття рішенням суду властивостей незмінності, неспростовності та виключності був однаковим [11, с.63], тому невідповідність моментів

виникнення незмінності та законної сили, є ситуативним.

У той же час невідповідність цих строків доводить, що незмінність некоректно розглядати як правовий наслідок набрання рішенням суду законної сили, як це робиться щодо неспростовності та виключності. Незмінність не є правовим наслідком, хоча б тому, що виникає раніше причини, і на відміну від неспростовності та виключності прямої залежності між набранням рішенням суду законної сили та виникненням даної властивості немає. Як правило, виникнення у рішення властивості незмінності ставиться у залежність від проголошення рішення.

Із цих позицій можна зробити висновок, що незмінність є елементом законної сили рішення суду, але не правовим наслідком набрання рішенням суду законної сили, є не властивістю рішення суду, що набрало законної сили, а властивістю рішення суду як процесуального документа, як акта правосуддя, яке набувається ним незалежно від набрання законної сили.

У той же час незмінність сама по собі правову визначеність не забезпечує, про останню можна говорити коли рішення суду є незмінним, неспростовним та виключним. За відсутності будь-якої із цих правових властивостей, правової визначеності немає, оскільки незмінне рішення ще до набрання рішенням суду законної сили, ще можна скасувати через процедуру апеляційного оскарження, а факти та правовідносини, встановлені рішенням суду, ще не мають преюдиційного значення, а отже - їх можна оспорювати. Тому теоретично доцільно вважати незмінність рішення суду безпосередньо не елементом законної сили рішення суду, а елементом стабільності рішення суду, а стабільність, як органічна сукупність, зв'язок незмінності, неспростовності та виключності - вважати статичним елементом законної сили рішення суду.

Виключення із принципу незмінності рішення суду. Визнана законом неможливість для суду змінити ухвалене ним рішення не є

абсолютною, із цього правила є окремі виключення, оскільки може виявитися ситуація, коли виникнуть обставини, які з об'єктивних причин не могли бути відомі учасникам процесу, і тому не могли бути заявлені під час апеляційного оскарження рішення, або якщо суд допустив очевидну помилку, яка не впливає на зміст рішення, а лише робить його недосконалим з точки зору повноти та ясності.

Українські та російські представники теорії цивільного процесу, як правило, виділяють такі виключення із правила незмінності: роз'яснення рішення, ухвалення додаткового рішення або виправлення описок чи арифметичних помилок. Можливість здійснення цих дій надана суду ст.ст.218-220 ЦПК України. При цьому суд може виправити допущені у рішенні описки чи арифметичні помилки як за заявою осіб, які беруть участь у справі, так і за власною ініціативою. Це ж саме стосується роз'яснення рішення суду. Що ж до ухвалення додаткового рішення, то його суд не може ухвалити за власною ініціативою. М.Й. Штефаном вже доводилося, що ці дії є можливими тільки у разі допущення судової помилки [14, с.174], внаслідок чого рішення все ж залишається законним та обґрунтованим.

Необхідність ухвалення ж додаткового рішення, виправлення помилок та описок, або роз'яснення рішення, викликана порушенням таких вимог до судового рішення як його ясність, повнота, чіткість [2, с.255]. Тобто законність та обґрунтованість рішення під сумнів не береться, зокрема висновки суду по справі, обставини та факти, на яких ґрунтуються ці висновки.

Видається, що виправлення судом описок чи арифметичних помилок, роз'яснення рішення або ухвалення додаткового рішення, не є виключенням із правила незмінності судових рішень з наступних підстав.

У випадку виправлення судом описок або помилок, має місце лише певне формальне корегування тексту рішення без зміни його змісту, без зміни висновків суду, викладе-

них у рішенні і якими закінчився розгляд цивільної справи. Тому казати про виправлення описок чи помилок у рішенні як про виключення із правила незмінності не можна. Виправлення, що вносяться судом, не змінюють остаточний результат розгляду справи для сторін, усуваються лише окремі технічні недоліки, які можливо заважатимуть виконанню рішення, чи роблять зв'язок між наявною доказовою базою та висновками суду менш видимим, хоча і не заперечують цього зв'язку. Якщо ж особа, яка брала участь у справі, вважатиме, що суд, виправляючи помилки або описки у рішенні, змінив його зміст, то в такому випадку буде порушення правила незмінності і особа матиме можливість оскарження такого рішення в апеляційному порядку. Якщо таких порушень немає, то відсутнє порушення правила незмінності. Внесення виправлень не означатиме, що зміст рішення піддався зміні. Якщо є спір між сторонами про те, чи мала місце помилка або описка у рішенні, або якщо виправляючи помилку чи описку, суд змінив його зміст, то у сторін є можливість оскаржити це рішення, тому що мало місце порушення норм процесуального права, що забороняють суду вносити зміни у рішення після його проголошення.

Ухвалення додаткового рішення зміною рішення також не є, оскільки зміни в рішення не вносяться, здійснюється ухвалення іншого процесуального документу - додаткового рішення, яке стосується цієї ж справи, однак містить висновки суду лише щодо тих питань, які не були зазначені у основному рішенні - позовні вимоги, з приводу яких подавалися докази і давались пояснення, однак рішення ухвалене не було, точна сума грошових коштів, які підлягають стягненню, порядок розподілу судових витрат, допущення негайного виконання судового рішення. Тобто по справі фактично ухвалюється два рішення, які є взаємодоповнючими, адже додатковим рішенням дано відповідь на питання, які не вирішено основним. Якщо ж в додатковому рішенні суд

намагатиметься повторно дати висновок з питання, щодо якого вже ухвалене основне рішення, то це буде порушенням принципу незмінності рішення, оскільки матимемо змістовну зміну рішення, що порушує вимоги ст.220 ЦПК України. У такому випадку особа, яка бере участь у справі, матиме усі підстави для апеляційного оскарження та подальшого перегляду судового рішення.

Щодо роз'яснення, то у цьому випадку маємо пряму заборону для суду змінювати зміст рішення суду під час його роз'яснення. Тим більше, ухвала про роз'яснення рішення суду не вносить безпосередньої зміни у текст рішення, нею усуваються перешкоди для його виконання, через неясність рішення суду, незрозумілість його окремих положень для сторін або державного виконавця.

З наведеного можна зробити висновок, що передбачені ст.ст.219-221 ЦПК України випадки усунення судом окремих недоліків рішення суду не є його зміною. Формально зміни у рішення вносяться лише у випадку виправлення арифметичних помилок або описок. Однак у цьому випадку здійснюється певне корегування тексту, без зміни змісту рішення суду. Зважаючи на те, що метою стабільності, а також її елементів, у тому числі й незмінності, є забезпечення визначеності у праві, поновленому, встановленому або визнаному судом, такі зміни на правову визначеність не впливають, скоріше вони допомагають усунути недоліки рішення, які ускладнюватимуть виконання судового рішення. Виправлення помилок або описок, ухвалення додаткового рішення або роз'яснення рішення, не є виключенням із правила незмінності рішення суду, і незмінність рішення суду не порушують, оскільки ними не змінюється зміст судового рішення.

Незмінність рішення та нововиявлені обставини. Винятком із правила незмінності рішення суду необхідно вважати можливість перегляду рішення за нововиявленими обставинами. У цьому випадку маємо отримання певних відомостей про факти та об-

ставини, які не були відомі і не могли бути відомі учасникам процесу або суду, в тому числі встановлення неправдивості показань свідка, висновку експерта, визнання закону, на підставі якого ухвалене рішення, неконституційним, або скасування іншого рішення. В той же варто зазначити, що такий перегляд можливий лише щодо рішень, які вже набрали законної сили, і здійснюється лише в межах заяви про перегляд рішення. Тобто здійснюється лише оцінка рішення на предмет того, чи оскаржуються висновки суду, що викладені в ухваленому рішенні, нововиявленими обставинами.

У процесуальній літературі міститься положення про те, що такий перегляд є виключенням із правила про неспростовність рішення [10, с.133; 15, с.141]. Вважаємо цю думку небезспірною, оскільки перегляд рішення за нововиявленими обставинами не є його оскарженням, оскільки воно може бути здійснене лише до суду вищої інстанції. Перегляд рішення у зв'язку із нововиявленими обставинами здійснюється тим судом, який ухвалив рішення, при цьому не здійснюється перегляд рішення у зв'язку із його необґрунтованістю чи порушенням норм процесуального та/або неправильним застосування норм матеріального права. Рішення переглядається у зв'язку із судовою помилкою, зумовленою об'єктивними причинами - невідомістю суттєвих обставин справи для суду та осіб, які брали участь у справі, при ухваленні рішення. Оскільки ця причина викликана не скільки неправомірною поведінкою суду чи осіб, які брали участь у справі, то підстав для апеляційного чи касаційного оскарження немає: по-перше, тому, що закінчилися строки апеляційного оскарження (через процедуру якого можна було б змінити або скасувати рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами), а, по-друге, тому, що немає порушення норм процесуального права та/або неправильного застосування норм матеріального права, що дало б право на касаційне оскарження.

Однак виявлення таких обставин, не ста-

влячи під сумнів обґрунтованість рішення², приводить до ситуації, коли дійсно порушене право не поновлене, або навпаки, особа, яка була визнана такою, що порушила суб'єктивне право або законний інтерес іншої особи, його не порушувала. У такому разі необхідним є перегляд такого рішення. При цьому допускається тільки скасування рішення і поновлення розгляду справи, а не його зміна.

Незмінність заочного рішення та судового наказу. Винятком із правила незмінності рішення суду є заочне рішення. На те, що ухвалене судом заочне рішення, може бути ним відмінене, звертали увагу ще автори Народної енциклопедії 1911 року [7]. Однак, заочне рішення стає незмінним лише після спливу десятиденного строку для подання заяви про перегляд рішення, що обчислюється з моменту отримання відповідачем копії заочного рішення, або після винесення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення. Хоча правом зміни цього рішення суд не володіє вже з моменту його проголошення, він може його лише скасувати та призначити справу до розгляду у загальному порядку. При цьому скасування рішення проводиться лише за ініціативою відповідача, позивач має право лише на апеляційне оскарження заочного рішення, тобто оскарження до суду апеляційної інстанції. Суд так само не має право скасовувати ухвалене ним заочне рішення за своєю ініціативою.

Таким чином, заочне рішення суду є незмінним з моменту проголошення у розумінні неможливості зміни його судом, однак суд ще може скасувати його за ініціативою відповідача.

Зважаючи на поширення на заочне рішення загальних правил про цю форму су-

² Суд, зважаючи на наявні на момент ухвалення рішення обставини, ухвалив обґрунтоване та законне рішення. Ця обставина, якщо не зважати на нововиявлені обставини, сумніву не піддається, оскільки рішення пройшло процедури апеляційного та касаційного оскарження, однак залишилося незмінним.

дових рішень, суд може виправити арифметичні помилки або описки у рішенні, ухвалити додаткове рішення або роз'яснити його.

Аналогічно до заочного рішення виникає властивість незмінності для судового наказу. Для нього властивість незмінності настає після закінчення строку на подачу заяви про його скасування, або після розгляду цієї заяви і винесення ухвали про залишення заяви про скасування судового наказу без розгляду. Тільки після цього суд, що видав судовий наказ, позбавляється права на його скасування. У той же час, варто зазначити, що після видачі судового наказу, суд може лише скасувати наказ, а не змінити його і за ініціативою боржника, а не за ініціативою інших учасників процесу. Також неможливо є самостійна (за власною ініціативою) зміна або скасування судового наказу.

Щоправда, невирішеним залишається питання щодо усунення недоліків у судовому наказі судом, який його виніс. Так, згідно із ст.221 ЦПК України суду надано право на роз'яснення ухваленого ним рішення, відповідно до ст.219 ЦПК України передбачено можливість виправлення арифметичних помилок або описок у рішенні. Однак термін "рішення суду", вжитий у цих статтях, приводить до висновку, що це стосується виключно рішень, які ухвалюються судом по суті позовних вимог. Також ст.28 Закону України "Про виконавче провадження" передбачає можливість роз'яснення судового наказу як виконавчого документу, передбаченого ст.3 цього ж Закону, то питання про виправлення арифметичних помилок або описок законодавство України не вирішує. Цю помилку через роз'яснення судового наказу виправити неможливо, оскільки для такого визначення немає підстав - у судовому наказі безпосередньо зазначена сума, що має бути стягнута і роз'яснення, що змінює цю суму, означає зміну змісту наказу, що порушує вимогу ст.28 Закону України "Про виконавче провадження". Видачу додаткового судового наказу законодавством

не передбачено, тим більше, що для цього мала бути взагалі не зазначена сума коштів, що підлягає стягненню з боржника (за аналогією із підставами для ухвалення додаткового рішення суду), а вона зазначена, проте помилково.

Боржник може вирішити цю проблему, подавши заяву про скасування судового наказу, і у випадку задоволення такої заяви - справу може буде вирішено у порядку позовного провадження. Однак стягувач такого права не має, хоча саме він заінтересований у тому, щоб суд зазначив у наказі правильну грошову суму, що підлягає стягненню.

Тому вважаємо за необхідне у випадку допущення арифметичних помилок або описок у судовому наказі, допустити їх виправлення судом, що видав наказ, за заявою стягувача. Заява боржника щодо оспорення сум, які він має сплатити відповідно до виданого наказу, має означати наявність спору між сторонами, що свідчить про наявність підстав не для внесення виправлень у наказ, а для його скасування.

Незмінність судових рішень у справах окремого провадження. Виникають питання і про незмінність рішень, ухвалених у порядку окремого провадження. Винятки із загального права про заборону змінювати чи скасовувати рішення суду судом, яким його ухвалив, становлять рішення у справах: про обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною або недієздатною; про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою; про усиновлення.

У перших двох категоріях справ суд не обмежений строками у праві на скасування рішення, однак єдиною підставою для такого скасування є зникнення обставин, які зумовили зміну обсягу цивільної дієздатності особи, або поява обставин, що заперечують таку зміну, або поява особи, визнаної безвісти відсутньою або оголошеної померлою. Якщо у першому випадку підстава для скасування рішення є змістовно широкою і може включати як обставини, які були ві-

домі учасникам процесу, однак не повідомлені суду, так і обставини, не відомі їм, то можна казати, що рішення, ухвалене по справі про обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною або недієздатною, ніколи не є незмінним. Дійсно, зміна психічного стану особи матиме наслідок скасування рішення, якщо на це буде заява опікуна, органу опіки та піклування, із відповідним висновком судово-психіатричної експертизи. При цьому нововиявленою обставиною така обставина не буде, оскільки психічний стан особи на момент ухвалення рішення був іншим.

Щодо рішень у справах про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою, то поява такої особи є фактично “нововиявленою” обставиною, оскільки не могла бути відома особі, що зверталася до суду, тому вважаємо можливість такого перегляду є не запереченням правила незмінності рішення суду, а виключенням із цього правила. Однак виникає запитання, чи є виключенням із правила незмінності скасування рішення у разі появи особи, визнаною безвісно відсутньою, або оголошеною померлою, якщо заявник під час подачі заяви знав про місце перебування особи, яку просив визнати безвісно відсутньою або оголосити померлою. Нововиявленою обставиною поява особи не буде, оскільки відомості про її місцезнаходження були відомі заявнику, однак не повідомлені суду. Ухвалення такого рішення фактично спричинило особі, визнаною безвісно відсутньою, або оголошеною померлою, майнову та моральну шкоду. Тому ця особа повинна мати гарантію для поновлення своїх прав, порушених ухваленням цього рішення. Відповідно можливість скасування такого рішення не заперечує його незмінність, є виключенням і можливе лише за наявності юридичного факту - появи особи, щодо якої ухвалено рішення.

Рішення у справах про усиновлення набуває ознаки незмінності, однак тільки після набрання ним законної сили, до цього

батьки дитини можуть відкликати свою згоду на усиновлення, що є підставою для скасування рішення судом, що його ухвалив, і поновлення розгляду справи.

Таким чином, усі рішення у справах окремого провадження є незмінними, за винятком рішень про визнання особи недієздатною, обмежено дієздатною, або повністю дієздатною, які можуть бути скасовані в будь-який момент. Рішення у справах про усиновлення набувають ознаки незмінності тільки після набрання ними законної сили. У той же час хоча рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою, суд, що його ухвалив, може скасувати, однак це є можливим виключно у випадку появи цієї особи і подачі відповідної заяви.

Висновки. Проведене дослідження незмінності судових рішень у цивільних справах, ухвалених по першій інстанції, дозволяє дійти до наступних висновків:

1. Незмінність є елементом законної сили рішення суду, але не правовим наслідком набрання рішенням суду законної сили, є властивістю рішення суду як процесуального документа, як акта правосуддя, яке набувається ним незалежно від набрання законної сили.

2. Моменти набрання рішення суду законної сили та виникнення у рішення суду властивості незмінності - різні. Незмінним рішення суду стає ще до набрання ним законної сили.

3. Статичний елемент законної сили рішення суду (стабільність рішення) не вичерпується виключністю та неспростовністю, а включає в себе також властивість незмінності рішення суду.

4. Передбачені ст.ст.219-221 ЦПК України випадки усунення судом окремих недоліків рішення суду не є його зміною. Зміни у текст рішення вносяться лише у випадку виправлення арифметичних помилок або описок, однак в цьому випадку здійснюється технічне корегування тексту, без зміни змісту рішення суду.

5. Виправлення помилок або описок, ухвалення додаткового рішення або роз'яснення рішення, не є виключенням із правила незмінності рішення суду, і незмінність рішення суду не порушують, оскільки ними не змінюється зміст судового рішення.

6. Заочне рішення стає незмінним після закінчення строку для подання заяви про перегляд рішення або після винесення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення. До настання цього моменту заочне рішення може бути скасоване судом, що його ухвалив. Правом змінити ухвалене заочне рішення суд не володіє.

7. Властивість незмінності набувається судовим наказом після закінчення строку на подачу заяви про його скасування, або після розгляду цієї заяви і винесення ухвали про залишення заяви про скасування судового наказу без розгляду.

8. Вважаємо за необхідне у випадку допущення арифметичних помилок або описок у судовому наказі, допустити їх виправлення судом, що видав наказ, за заявою стягувача. Заява боржника щодо оспорення сум, які він має сплатити відповідно до виданого наказу, має означати наявність спору між сторонами, а отже буде підставою не для внесення виправлень у наказ, а для його скасування і можливого розгляду справи у порядку позовного провадження.

9. Для рішення, ухваленого по справі про обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною або недієздатною, властивість незмінності не характерна.

10. Рішення у справах про усиновлення набуває ознаки незмінності після набрання ним законної сили, до цього батьки дитини можуть відкликати свою згоду на усиновлення, що є підставою для скасування рішення судом, що його ухвалив, і поновлення розгляду справи.

11. Можливість скасування рішення про визнання особи безвісти відсутньою або оголошення померлою, судом, що його ухвалив, є виключенням із правила незміннос-

ті, оскільки може бути здійснена лише за єдиною підставою - появою особи, щодо якої прийнято рішення.

Сформульовані висновки не стосувалися усіх форм судових рішень, а також судових рішень, ухвалених на різних стадіях цивільного процесу. Зважаючи на це, предметом подальших наукових розвідок може стати незмінність рішень судів апеляційної та касаційної інстанції та судових ухвал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурвич М.А. Судебное решение: Теоретические проблемы /ВЮЗИ. -М.: Юрид. лит., 1976. -175 с.
2. Цивільне процесуальне право України: Підручник /В.В. Комаров (ред.). -Х.: Право, 1999. -592 с.
3. Шиманович О.В. Законна сила судового рішення // Підприємництво, господарство і право. -2004. -№ 10. -С.98-102.
4. Васильковский Е.В. Учебник гражданского процесса. -Краснодар: МГУ им. М.В. Ломоносова; Советская Кубань, 2003. -52 с.
5. Гольмстен А.Х. Учебник русского гражданского судопроизводства. -СПб: Типография М. Меркушева, 1913. -411 с.
6. Нефедьев Е.А. Учебник русского гражданского судопроизводства. -Краснодар: Совет. Кубань, 2005. -472 с.
7. Гражданское судопроизводство из курса правоведения по Народной энциклопедии изд. 1911 г. Полутом 2. Общественно-юридические науки [Електронний ресурс]. - Режим доступа: Allpravo.Ru
8. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підручник. -К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2005. -622 с.
9. Цивільний процес: Навчальний посібник /Андрушко А.В., Білоусов Ю.В., Стефанчук Р.О., Угриновська О.І. та ін.; За ред. Ю.В. Білоусова. -К.: Прецедент, 2005. -293 с.
10. Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. -М.: Юрид. лит., 1966. -192 с.

11. Князев А.А. Законная сила судебного решения: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.15. -Моск. гос. юрид. акад. -М., 2004.
12. Гражданский процесс: Учебник /Отв. ред. В.В. Ярков. -М.: БЕК, 2001. -604 с.
13. Гражданский процесс: Учебник /Отв. ред. Ю.К. Осипов. -М.: БЕК, 1995. -460 с.
14. Штефан М.Й. Цивільний процес: Підручник. -К.: Ін Юре, 1997. -608 с.
15. Авдюков М.Г. Судебное решение. -М.: Госюриздат, 1959. -192 с.

Гаврік Р.О. Незмінність як елемент законної сили рішення суду першої інстанції у цивільній справі // Форум права. -2008. -№ 2. -С.50-59 [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08groucs.pdf>

З'ясовано співвідношення понять "незмінність рішення суду" та "законна сила рішення суду", доведено, що незмінність рішення суду входить в зміст законної сили рішення суду, виділено перелік виключень із принципу незмінності рішення суду, та розглянуті особливості набуття властивості незмінності окремими рішеннями суду. Також розглянута проблема неврегульованості порядку виправлення арифметичних помилок або опісок у судовому наказі та надані науково обґрунтовані пропозиції щодо її подолання.

Гаврик Р.А. Неизменность как элемент законной силы решения суда первой инстанции по гражданскому делу

Исследовано соотношение понятий "неизменность решения суда" и "законная сила решения суда", доказано, что неизменность решения суда входит в содержание законной силы решения суда, выделен перечень исключений из принципа неизменности решения суда, и рассмотрены особенности обретения свойства неизменности отдельными решениями суда. Также рассмотрена проблема неопределенности порядка исправления арифметических ошибок или опісок в судебном приказе и предоставлены научно обоснованные предложения относительно преодоления этой проблемы.

Gavrik R.O. The invariability as an element of the legal power of the judicial decision of local court in civil case

In the scientific article the author researches the correlation of notions "the invariability of the judicial decision" and "the legal power of the judicial decision", proves that the invariability of the judicial decision is an element of the legal power of the judicial decision. The author selects the list of exceptions of the principle of the invariability of the judicial decisions, and the features of the invariability of some judicial decisions. The scientist also considers the problem of uncertain procedure of correction of arithmetic errors or slips, founded in the judicial order and gives the scientifically proved suggestions to solve this problem.